

John Roemer του Αριστείδη Χατζή

(20/5/2008)

Πριν από 40 ακριβώς χρόνια, τον Μάιο του 1968 το Παρίσι καίγεται από την εξέγερση των φοιτητών που ξεκίνησε στο Πανεπιστήμιο της Ναντέρ. Λίγοι όμως γνωρίζουν ότι οι φοιτητικές εξεγέρσεις της δεκαετίας του '60 ξεκίνησαν ουσιαστικά από το Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια στο Berkeley 4 χρόνια νωρίτερα με φοιτητικά αλλά πολιτικά αιτήματα που είχαν να κάνουν με τον πόλεμο στο Βιετνάμ, τον ρατσισμό και την ελευθερία του λόγου. Οι ταραχές στο Berkeley συνεχίστηκαν όλο το 1968 αλλά η κατάσταση οξύνθηκε τον Οκτώβριο του ίδιου έτους όταν ομάδα 70 φοιτητών έκαναν ειρηνική κατάληψη του κτηρίου της διοίκησης για να διαμαρτυρηθούν για την πολιτική του πανεπιστημίου στα ζητήματα των φυλετικών διακρίσεων. Ο 23χρονος τότε John Roemer και η γυναίκα του Natasha συλλαμβάνονται, κρατούνται στην φυλακή για μερικές ημέρες και αποβάλλονται από το Πανεπιστήμιο.

Ο John χάνει την υποτροφία του και την αναβολή στράτευσης και κινδυνεύει να βρεθεί στο Βιετνάμ. Για να το αποφύγει αναγκάζεται να αναζητήσει εργασία σαν καθηγητής μαθηματικών σε ένα γυμνάσιο του San Francisco. Οι καθηγητές μαθηματικών και φυσικής παίρνουν αυτόματα αναβολή.

Η Νατάσα καταφέρνει να την ξαναδεχτεί το Berkeley ένα χρόνο αργότερα, αλλά δεν κάθεται φρόνιμα. Πρωταγωνιστεί στις διαδηλώσεις και στις άλλες μορφές διαμαρτυρίας και σαν αποτέλεσμα όχι μόνο την αποβάλλουν και δεύτερη φορά από το Berkeley αλλά συλλαμβάνεται και φυλακίζεται για μεγαλύτερο αυτή τη φορά χρονικό διάστημα.

Καθώς τελειώνει η δεκαετία του 1960, η κατάσταση για τον John και τη Natasha Roemer είναι μάλλον άσχημη.

Ο John Roemer είναι πλέον 63 ετών και το τιμώμενο πρόσωπο σήμερα. Δίπλα του κάθεται η σύζυγος (και συναγωνίστριά του) Natasha Roemer.

Ο Roemer γεννήθηκε το 1945 στην Washington. Οι γονείς του, ο Milton και η Ruth Roemer ήταν οργανωμένοι σοσιαλιστές με έντονη δραστηριότητα. Στις αρχές της δεκαετίας του 1950 ο John ήταν ακόμα μαθητής του δημοτικού όταν για να αποφύγει τις μακαρθικές διώξεις κατά των κομμουνιστών και των σοσιαλιστών η οικογένειά του εγκατέλειψε τις Η.Π.Α. και εγκαταστάθηκαν πρώτα στην Ελβετία και έπειτα στον Καναδά. Οι γονείς του αποφάσισαν να επιστρέψουν στις Η.Π.Α. μετά από πέντε χρόνια (το 1958) όταν ο John ήταν πλέον 13.

Πολύ καλός μαθητής, με μεγάλη αγάπη για τα μαθηματικά, γίνεται δεκτός από το Harvard. Τελειώνει εκεί με άριστα το κολέγιο το 1966, με εξειδίκευση στα μαθηματικά και γίνεται δεκτός, μόλις 21 ετών, για μεταπτυχιακές σπουδές στα μαθηματικά από το Πανεπιστήμιο Berkeley. Όμως όπως είπαμε, το Berkeley βρισκόταν σε αναταραχή από το 1964 καθώς αποτελούσε το κέντρο του ριζοσπαστικού φοιτητικού κινήματος της εποχής. Ένας από τους

λόγους που το επέλεξε ο Roemer ήταν και αυτός καθώς δεν τον ενδιέφεραν μόνο οι σπουδές του. Εντάχθηκε βέβαια αμέσως στις πιο ριζοσπαστικές ομάδες και πρωταγωνίστησε στις δυναμικές διαμαρτυρίες κατά της εμπλοκής των Η.Π.Α. στον πόλεμο του Βιετνάμ.

Σύντομα αισθάνθηκε ότι τα καθαρά μαθηματικά δεν τον γέμιζαν πλέον. Ένα χρόνο μετά την εισαγωγή του στο Berkeley πήρε την απόφαση να εγκαταλείψει τα μαθηματικά και να στραφεί στα οικονομικά - και το έκανε για πολιτικούς λόγους καθώς πίστευε ότι με τα οικονομικά θα μπορούσε να πετύχει αυτό που δεν μπορούσε με τα μαθηματικά: να αλλάξει την κοινωνία. Επιπλέον τα μαθηματικά χρειάζονταν περισσότερο διάβασμα και τον υποχρέωναν να περνάει περισσότερες ώρες διαβάζοντας παρά διαδελώνοντας.

Μετά την σύλληψη και την αποβολή του αναγκάστηκε να μείνει πέντε χρόνια έξω από το Πανεπιστήμιο διδάσκοντας στη μέση εκπαίδευση αλλά έχοντας έντονη συνδικαλιστική και πολιτική δράση. Το 1973 όμως έγινε ξανά δεκτός από το Berkeley και μέσα σε ένα χρόνο ολοκλήρωσε τη διδακτορική του διατριβή στα οικονομικά. Σχεδόν αμέσως (το 1974, σε ηλικία 29 ετών) προσελήφθη ως Επίκουρος Καθηγητής από το Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια στο Davis.

[Το Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια είναι ένα πολύ μεγάλο δημόσιο πολιτειακό Πανεπιστημιακό Σύστημα με διάφορες έδρες, πιο γνωστές από αυτές είναι το Berkeley και το UCLA στο Los Angeles.]

Βέβαια υπήρχε ένα σοβαρό πρόβλημα. Είχε προσληφθεί σαν οικονομολόγος αλλά λόγω των περιπετειών του και της πολιτικής του δράσης δεν είχε προλάβει να μάθει οικονομικά. Τα έμαθε ουσιαστικά διδάσκοντας τους πρώτους φοιτητές του. Τον διευκόλυνε ιδιαίτερα και η καλή γνώση των μαθηματικών που διέθετε.

Καθώς παρέμεινε μαρξιστής και λάτρευε τα μαθηματικά, ενθουσιάζεται όταν ένας επίσης μαρξιστής συνάδελφός του ιαπωνικής καταγωγής τον φέρνει σε επαφή με το έργο μερικών ιαπώνων μαρξιστών οικονομολόγων που αναδιατυπώνουν τη θεωρία του Marx για την υπεραξία και την εκμετάλλευση με όρους των μαθηματικών οικονομικών. Αποφασίζει να κάνει κι αυτός το ίδιο, να χρησιμοποιήσει μοντέρνα αναλυτικά εργαλεία και έννοιες από τα μαθηματικά, τη νεοκλασική μικροοικονομική θεωρία και την θεωρία παιγνίων στη μαρξιστική ανάλυση. Η προσπάθειά του αυτή ήταν ιδιαίτερα επιτυχημένη καθώς τον έκανε σύντομα γνωστό διεθνώς σαν έναν από τους σημαντικότερους μαρξιστές οικονομολόγους.

Η δουλειά του την περίοδο αυτή οδηγεί στη δημοσίευση σειράς άρθρων και βιβλίων όπως *Τα Αναλυτικά Θεμέλια της Μαρξιστικής Οικονομικής Θεωρίας* (1981), η *Γενική Θεωρία για την Εκμετάλλευση και την Κοινωνική Τάξη* (1982), *Ελεύθερος να Χάσεις: Μια Εισαγωγή στην Μαρξιστική Οικονομική Φιλοσοφία* (1988).

Η σημαντικότερη τομή του Roemer σχετικά με την θεωρία της εκμετάλλευσης ήταν η αποσύνδεσή της από την εργασιακή θεωρία περί αξίας η οποία είχε απαξιωθεί μετά την οριακή επανάσταση και η σύνδεση της έννοιας της εκμετάλλευσης με τις σχέσεις ιδιοκτησίας και την ελεύθερη αγορά.

Οι παραδοσιακοί μαρξιστές θεωρούσαν λανθασμένα ως εκμετάλλευση το γεγονός πως οι εργάτες λαμβάνουν ως μισθό μέρος της τελικής αξίας του προϊόντος που παράγουν (είναι λάθος γιατί η θεωρία αυτή δεν λαμβάνει υπόψη της την ανεπάρκεια του κεφαλαίου και της γης αλλά κυρίως τον σημαντικότερο συντελεστή παραγωγής, το επιχειρηματικό πνεύμα). Ο Roemer στο έργο του με τίτλο *Αξία, Εκμετάλλευση και Κοινωνική Τάξη* (1986) ορίζει την εκμετάλλευση διαφορετικά από την παραδοσιακή μαρξιστική θεωρία που υποστήριζε ότι ένας εργάτης είναι αντικείμενο εκμετάλλευσης εφόσον τα χρήματα που του αποδίδει η εργασία του του επιτρέπουν να αγοράσει προϊόντα που εμπεριέχουν λιγότερη εργασία από αυτή

που ο ίδιος κατέβαλε για το ίδιο ποσό. Αυτό δεν είναι απαραίτητα άδικο, λέει ο Roemer, γιατί η διαφορά μπορεί να οφείλεται σε άλλους παράγοντες, ορισμένοι από τους οποίους μπορεί να μην θεωρηθούν ηθικά άδικοι.

Για τον Roemer η κοινωνική αδικία που εντόπισε ο Marx δεν οφείλεται στην λανθασμένη έννοια της εκμετάλλευσης αλλά στην διανομή των αγαθών, όχι μόνο στον καπιταλισμό αλλά και σε κάθε άλλο οικονομικό σύστημα. Αυτή δεν είναι μια εκμετάλλευση σε επίπεδο παραγωγής αλλά συνδέεται απόλυτα με την φύση της οικονομίας της αγοράς και ειδικότερα με αυτό που ονομάζει «σχέσεις ιδιοκτησίας». Τα άτομα μπαίνουν στην αγορά όχι μόνο με διαφορετικούς πόρους και ταλέντα αλλά και με πολύ διαφορετικές ικανότητες να τα χρησιμοποιήσουν και αυτή η ανισότητα δεν οφείλεται μεν στην αγορά -- απλά η τελευταία την οξύνει.

Την ίδια ακριβώς περίοδο που εργαζόταν στα μαρξιστικά οικονομικά, ήρθε σε επαφή με το έργο του λέκτορα τότε στην Οξφόρδη Gerald Cohen. Ο Gerald Cohen, τέσσερα χρόνια μεγαλύτερος από τον Roemer, είχε παράλληλη πορεία όχι μόνο σε οικογενειακό και προσωπικό επίπεδο αλλά και σε επιστημονικό. Στο έργο του *Υπεράσπιση της Θεωρίας της Ιστορίας του Karl Marx* (1978) κάνει κάτι ανάλογο με αυτό που προσπαθεί ο Roemer. Υπερασπίζεται και επανερμηνεύει τον ιστορικό υλισμό με τα εργαλεία της σύγχρονης αναλυτικής φιλοσοφίας αν και σε αντίθεση με τον Roemer καταλήγει σε παρόμοια συμπεράσματα με τον παραδοσιακό μαρξισμό. Ο Roemer θα επιδιώξει να τον γνωρίσει και την άνοιξη του 1981 θα περάσει τρεις μήνες συζητώντας με τον Cohen ζητήματα πολιτικής φιλοσοφίας.

Το νέο που φέρνουν οι Roemer και Cohen δεν είναι τα συμπεράσματά τους (παραμένουν και οι δύο παραδοσιακοί μαρξιστές) αλλά η μεθοδολογία τους που ονομάζεται «Αναλυτικός Μαρξισμός» και από ορισμένους «Μαρξισμός της Ορθολογικής Επιλογής». Οι δύο τους, μαζί με τους Καθηγητές στο Πανεπιστήμιο του Σικάγο Jon Elster και Adam Przeworski και μερικούς άλλους φιλοσόφους και κοινωνικούς επιστήμονες, συγκροτούν την «Ομάδα του Σεπτεμβρίου» (επειδή συναντιούνται κάθε δεύτερο Σεπτέμβριο) αλλά τους αρέσει να αποκαλούν τους εαυτούς τους «Μαρξισμός χωρίς Βλακείες» (για να το μεταφράσω διακριτικά σεβόμενος την αίθουσα!). Η ομάδα θα ασκήσει σημαντική επιρροή τη δεκαετία του 1980 στις κοινωνικές επιστήμες και θα είναι ιδιαίτερα παραγωγική-- θα υποστεί όμως και σκληρή κριτική από τους παραδοσιακούς μαρξιστές. Αυτό όμως που ενώνει τους περισσότερους από αυτούς είναι ο μεθοδολογικός ατομικισμός.

Τα μέλη της όμως θα ακολουθήσουν διαφορετικούς δρόμους. Ο Elster θα απορρίψει σύντομα τον μαρξισμό και θα αποχωρήσει από την ομάδα μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού σε αντίθεση με τον Cohen και τον Roemer των οποίων το έργο θα ακολουθήσει και πάλι παράλληλους δρόμους καθώς και οι δύο θα συμβάλλουν στην συζήτηση στην κανονιστική πολιτική φιλοσοφία που άνοιξε ο Rawls το 1971 με την *Θεωρία Δικαιοσύνης*. Σε αντίθεση με τους παραδοσιακούς μαρξιστές που αρνούνται να εμπλακούν στη συζήτηση με τους φιλελεύθερους πολιτικούς φιλοσόφους, ο Roemer και ο Cohen όχι μόνο το κάνουν αλλά έχουν και μεγάλη επιτυχία καθώς η δουλειά τους λαμβάνεται σοβαρά υπόψη.

Να θυμίσω στο σημείο αυτό ότι ο John Rawls στο μνημειώδες έργο του επιχειρεί να προσφέρει μια θεωρία δικαιοσύνης που να επιτυγχάνει την κοινωνική δικαιοσύνη ταυτόχρονα με την οικονομική αποτελεσματικότητα, δίχως όμως να νοθεύει τις βασικές ελευθερίες. Καταφέρνει έτσι να οικοδομήσει την πλέον ενδιαφέρουσα θεωρητική κατασκευή της σύγχρονης πολιτικής φιλοσοφίας, καθιστώντας το έργο του σημείο εκκίνησης κάθε περαιτέρω συζήτησης. Ο Rawls είναι όμως φιλελεύθερος. Έτσι τοποθετεί την ελευθερία πάνω από την ισότητα που με την σειρά της έχει προτεραιότητα απέναντι στην οικονομική αποτελεσματικότητα. Επομένως, κάθε κρατική παρέμβαση με στόχο την κοινωνική δικαιοσύνη πρέπει να αφήνει ανέγγιχτο τον βασικό πυρήνα των δικαιωμάτων και ελευθεριών των πολιτών. Πρέπει όμως να λαμβάνει σοβαρά υπόψη της και την οικονομική αποτελεσματικότητα, που είναι εξίσου σημαντική για την κοι-

νωνική ευημερία.

Μπαίνοντας στη συζήτηση οι Roemer και Cohen δίνουν βέβαια έμφαση στην αρχή της ισότητας ιδιαίτερα έναντι εκείνης της οικονομικής αποτελεσματικότητας, δηλαδή της αύξησης του πλούτου. Αλλά ακολουθούν διαφορετικούς δρόμους. Ο Cohen ως φιλόσοφος αδυνατεί να κατανοήσει τον μηχανισμό παραγωγής πλούτου που αποτελεί η αγορά μέσω της αποτελεσματικής κατανομής των πόρων με τον τρόπο που μπορεί ο Roemer. Ενώ λοιπόν ο Roemer αποφασίζει να επικεντρωθεί, όπως θα δούμε, στο ζήτημα της ισότητας των ευκαιριών, ο Cohen θα ακολουθήσει έναν άλλο δρόμο θεωρητικά αλλά και πολιτικά άγονο.

Ο Roemer αντίθετα θεωρεί πλέον ότι «χωρίς αγορές δεν μπορεί να πετύχει κανείς έναν υψηλό βαθμό αποτελεσματικότητας σε μια πολύπλοκη κοινωνία». Καθώς τα σοσιαλιστικά καθεστώτα καταρρέουν επειδή ακριβώς η κεντρικά σχεδιαζόμενη οικονομία είναι αναποτελεσματική, ο ίδιος προσπαθεί να επαναφέρει στην επικαιρότητα την ιδέα του σοσιαλισμού της αγοράς. Μία ιδέα που είχε τη δεκαετία του 1930 ο τότε Καθηγητής Οικονομικών στο Πανεπιστήμιο του Σικάγο Oscar Lange. Σύμφωνα με τον Lange (που μεταπολεμικά συμμετείχε στις κυβερνήσεις της κομμουνιστικής Πολωνίας) μία σοσιαλιστική κοινωνία μπορεί να διατηρεί κρατικά τα μέσα παραγωγής επιτρέποντας σε μια μορφή τεχνητής αγοράς να λειτουργεί εξασφαλίζοντας έτσι την αποτελεσματική κατανομή των πόρων. Όμως το σύστημα των τιμών θα το διαχειρίζονται ουσιαστικά κρατικοί γραφειοκράτες. Ο σοσιαλισμός της αγοράς είχε πολύ νωρίς απαξιωθεί θεωρητικά από την Αυστριακή Σχολή και ιδιαίτερα από το έργο του F.A. Hayek. Απαξιώθηκε όμως και στην πράξη ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, πολύ πριν την πτώση του τείχους. Ο Roemer προσπάθησε, αλλά ανεπιτυχώς, να επαναφέρει τη συζήτηση για την δυνατότητα ύπαρξης μιας σοσιαλιστικής οικονομίας που θα διασφαλίζει την ισότητα ευκαιριών (καθώς τα μέσα παραγωγής θα ανήκουν στο κράτος) αλλά και την οικονομική αποτελεσματικότητα (καθώς θα επιτρέπει ταυτόχρονα και την λειτουργία αγορών για όλα τα ιδιωτικά αγαθά, ακόμα και χρηματιστηρίου). Το κράτος (το οποίο είναι δημοκρατικό καθώς ο Roemer απορρίπτει την δικτατορία του προλεταριάτου) διευθύνει την οικονομία ελέγχοντας κυρίως τις επενδύσεις και την αναδιανομή του εισοδήματος. Το σχετικό βιβλίο που δημοσίευσε με τα συμπεράσματά του το 1994 έχει τίτλο *Ένα Μέλλον για τον Σοσιαλισμό* και είναι το μόνο έργο του που έχει μεταφραστεί στα ελληνικά.

Καθώς διαπιστώνει όλο και περισσότερο την αδυναμία του Σοσιαλισμού να αποτελέσει μία ρεαλιστική εναλλακτική στον Καπιταλισμό εγκαταλείπει από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 όχι μόνο τον μαρξισμό αλλά και τον σοσιαλισμό, καθώς συνειδητοποιεί ότι το μοντέλο της φιλελεύθερης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και της ελεύθερης αγοράς έχει επικρατήσει πλήρως, τουλάχιστον στην Ευρώπη και στην Αμερική. Έτσι το βασικό ερώτημα που θα τον απασχολήσει από τότε μέχρι και σήμερα είναι με ποιον τρόπο μπορούν να προστατευθούν οι λιγότερο τυχεροί, οι «καταπιεσμένοι» όπως και σήμερα τους ονομάζει, από την ανισότητα που αποτελεί χαρακτηριστικό των σύγχρονων ελεύθερων οικονομιών. Σ' αυτή την τελευταία φάση της σκέψης του θα δώσει έμφαση στην Ισότητα και στην Δημοκρατία. Θα μελετήσει λοιπόν τις δυνατότητες επίτευξης ισότητας μέσα στα πλαίσια της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Αυτή η τελευταία φάση του έργου του είναι και (κατά τη γνώμη μου) η πλέον γόνιμη.

Να θυμίσω ότι ο Roemer ήδη από την δεκαετία του 1980 έρχεται σε επαφή με το έργο του John Rawls και έπειτα με εκείνο του Ronald Dworkin. Στα μέσα της δεκαετίας θα μπει για τα καλά στον χώρο της πολιτικής φιλοσοφίας ασχολούμενος σχεδόν αποκλειστικά με το πρόβλημα της ισότητας και της αναδιανομής. Καθώς αρχίζει να διαπιστώνει ότι ο Μαρξισμός δεν μπορεί να τον βοηθήσει να κατανοήσει τα πραγματικά αίτια και την φύση της ανισότητας στις καπιταλιστικές κοινωνίες, απομακρύνεται σταδιακά εμπλεκόμενος όλο και περισσότερο στην κανονιστική πολιτική φιλοσοφία. Διαπιστώνει ότι η έννοια της εκμετάλλευσης τον περιορίζει και αρχίζει να δίνει μεγαλύτερη έμφαση αρχικά στην ανισότητα των παραγωγικών συντελεστών και τελικά στην ανισότητα των πόρων γενικά και των ευκαιριών ειδικότερα. Ο σχετικός προβληματισμός του την περίοδο εκείνη διατυπώνεται στο έργο του *Θεωρίες Αναδιανεμητικής Δι-*

καιοσύνης (1996).

Αυτό που απασχολεί και τους δύο μεγάλους πολιτικούς φιλοσόφους και που θα γίνει και η εμμονή του Roemer είναι η ισότητα στην αφετηρία. Καθώς έχει εγκαταλείψει τον σοσιαλισμό και θεωρεί ότι η αγορά είναι απαραίτητη για την δημιουργία του πλούτου, δεν ενδιαφέρεται πλέον για την ισότητα των αποτελεσμάτων αλλά για την ισότητα στην ευκαιρία για ευημερία (όπως την ονομάζει διαφοροποιώντας τον εαυτό του από τον Dworkin και τον Rawls). Στο τέλος της ημέρας μπορεί να υπάρχει ανισότητα η οποία όμως δεν θα πρέπει να οφείλεται στα διαφορετικά σημεία έναρξης. Το πρόβλημα για τον Roemer όπως και για τους περισσότερους πλέον εξισωτιστές είναι αυτό που ο Rawls ονομάζει “η λοταρία της φύσης”. Τα άτομα ξεκινούν την ζωή τους από πολύ διαφορετικές αφετηρίες: ο πλούτος, η ομορφιά, το ταλέντο, η υγεία, η φυλή, το φύλο, η εθνικότητα, ο κοινωνικός και οικονομικός περίγυρος είναι πολύ διαφορετικά για κάθε άτομο που έρχεται στον κόσμο. Αυτή η ανισότητα αναγκαστικά θα αναπαραχθεί και θα επιδεινωθεί από την αγορά.

Βέβαια ο Roemer δεν αρκείται στις επιφανειακές/εξωτερικές διαφορές που οι άλλοι εξισωτιστές όπως ο Dworkin επισημαίνουν. Θα συμφωνήσουν όλοι ότι ένα άτομο που γεννιέται με σοβαρά προβλήματα υγείας δεν ευθύνεται αυτό και η κοινωνία έχει υποχρέωση να διορθώσει την αδικία της φύσης ή των γονιδίων. Όμως ένα άτομο χωρίς φιλοδοξίες; Η έλλειψη φιλοδοξίας σύμφωνα με τον Roemer δεν μπορεί παρά να οφείλεται και αυτή σε κάποιου είδους γενετική προδιάθεση ή στην ατυχία του να γεννηθεί σε μια οικογένεια που δεν του έμαθε να είναι φιλόδοξο. Δεν είναι θέμα επιλογής καθώς είναι σχεδόν προκαθορισμένο. Το κάπνισμα όμως; Δεν είναι θέμα επιλογής; Όχι πάντα λέει ο Roemer. Εάν είναι αποκλειστικά θέμα ατομικής επιλογής γιατί οι Έλληνες καπνίζουν περισσότερο από τους Αμερικανούς και οι φτωχοί περισσότερο από τους πλούσιους; Ορισμένα παιδιά από τη γέννησή τους έχουν πολύ περισσότερες πιθανότητες να γίνουν καπνιστές από κάποια άλλα.

Έτσι διαχωρίζει τον εαυτό του από τον δεοντολογικό φιλελευθερισμό που ενδιαφέρεται σχεδόν αποκλειστικά για την δικαιοσύνη της διαδικασίας έχοντας μια ελλιπή εικόνα της ανισότητας των πόρων και υποβαθμίζοντας ταυτόχρονα το αποτέλεσμα καθώς το θεωρεί συνεπειοκρατική κατασκευή. Η θέση του Roemer όμως είναι ευημεριακή με την έννοια ότι ενδιαφέρεται όχι για την ισότητα των ευκαιριών αφηρημένα αλλά για την ισότητα των ευκαιριών για ευημερία.

Όμως η δική του συμβολή στην συζήτηση αποτυπώνεται ευκρινέστερα στο έργο του *Ισότητα των Ευκαιριών* (1998), το οποίο περιέχει έναν αλγόριθμο με τον οποίο η κοινωνία μπορεί να σχεδιάσει πολιτικές προκειμένου να πετύχει την ισότητα των ευκαιριών χωρίς να θυσιάσει τα κίνητρα που συνδέονται με την ατομική ευθύνη αλλά και με τον μηχανισμό δημιουργίας πλούτου στην αγορά. Η διαφορά του με τους φιλελεύθερους είναι διπλή: δεν δέχεται το δικαίωμα στην ιδιοκτησία του εαυτού μας καθώς θεωρεί ότι δεν μας ανήκουν ιδιότητες που έχουμε αποκτήσει καθαρά κατά τύχη (από τη φυσική λοταρία) και επιπλέον δεν θεωρεί ότι η αγορά είναι δίκαιη. Είναι απαραίτητη για την αύξηση του πλούτου και την ευημερία αλλά δεν είναι δίκαιη γιατί αναπαράγει την ανισότητα.

Το πρόβλημα που έχω με την προσέγγιση του Roemer είναι ότι υποβαθμίζει υπερβολικά την ηθική αυτονομία του ατόμου, την ελεύθερη βούληση και τελικά απαξιώνει τις επιλογές του. Ορισμένες φορές έχω την εντύπωση ότι αυτό που περιγράφει δεν είναι ένα πρόσωπο αλλά μια μηχανή μεταφοράς γονιδίων που είναι επιπλέον διηνεκώς ετεροκαθορισμένη από τις επιλογές άλλων. Χωρίς να θέλω να υποβαθμίσω την σημασία του γενετικού και κοινωνικού κληροδοτήματος θεωρώ ότι στην συγκεκριμένη ολισθηρή πλαγιά ο Roemer δεν μπόρεσε να μην γλιστρήσει.

Βέβαια ο Roemer, σε αντίθεση με τους άλλους πολιτικούς φιλοσόφους, και ιδιαίτερα τους εξισωτιστές, δεν επαναπαύθηκε στη θεωρητική συζήτηση για την φύση της ισότητας, τις προϋ-

ποθέσεις της και την έκτασή της αλλά έθεσε το πιο κρίσιμο ερώτημα:

«Με ποιον τρόπο μπορεί να επιτευχθεί η ισότητα στις σύγχρονες φιλελεύθερες δημοκρατίες;»

Το ερώτημα αυτό τον οδηγεί στην σε βάθος μελέτη της πολιτικής διαδικασίας. Στο πρόσφατο έργο του *Πολιτικός Ανταγωνισμός: Θεωρία και Εφαρμογές* (2001) μελετά τον ρόλο των πολιτικών κομμάτων τα οποία αντιμετωπίζει όχι ως μηχανισμούς κατάληψης της εξουσίας αλλά ως φορείς πολιτικών που εκπροσωπούν ταξικά συμφέροντα αλλά εκφράζουν και ιδεολογία. Θα προσφέρει ένα εναλλακτικό μοντέλο πολιτικού ανταγωνισμού το οποίο σε σχέση με το κυρίαρχο στην πολιτική επιστήμη είναι πιο σύνθετο και πολυδιάστατο αλλά και απαισιόδοξο καθώς διαπιστώνει την αδυναμία προώθησης πολιτικών που θα έχουν σαν στόχο την ισότητα. Διαπιστώνει ότι οι πιο αδύναμες κοινωνικές τάξεις δεν έχουν τη δυνατότητα να επιβάλλουν τις αναδιανεμητικές πολιτικές που θα μείωναν εν μέρει τις ανισότητες γιατί τα κόμματα, ακόμα και τα σοσιαλιστικά, είναι πολυσυλλεκτικά και ταυτόχρονα στελεχώνονται από άτομα με διαφορετικά κίνητρα. Τα κόμματα άλλωστε δεν είναι μονοθεματικά, προτείνουν δέσμη πολιτικών που οι πολίτες επιλέγουν και έτσι το αίτημα της αναδιανομής τις περισσότερες φορές χάνεται ανάμεσα σε άλλα λιγότερο σημαντικά ζητήματα που οι πολίτες (έχοντας ένα είδος ψευδούς συνείδησης) θεωρούν σημαντικότερα.

Όπως είδαμε πιο πάνω ο Roemer έφτασε σε ένα αδιέξοδο όταν αντιμετώπισε το ζήτημα της ισότητας των ευκαιριών. Σε μια δημοκρατία που οι φτωχότεροι (οι οποίοι είναι πολύ περισσότεροι) δεν μπορούν να επιβάλουν στους πλουσιότερους μια σημαντική αναδιανομή του εισοδήματος οι δυνατότητες για της επίτευξη της ισότητας στα πλαίσια μίας δημοκρατίας είναι περιορισμένες. Έτσι τα τελευταία δύο χρόνια έχει στρέψει την προσοχή του σε τρία ζητήματα που αποτελούν γι' αυτόν (και θα συμφωνήσω απόλυτα μαζί του) το διακύβευμα σήμερα.

Για τον Roemer οι τρεις κεντρικοί στόχοι για τη μείωση της ανισότητας είναι πλέον η πρόσβαση στην Εκπαίδευση, η καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας και η προστασία του περιβάλλοντος.

Στο πρόσφατο έργο του *Δημοκρατία, Εκπαίδευση και Ισότητα* (2006) αντιμετωπίζει την εκπαίδευση ως τον σημαντικότερο μηχανισμό απάλειψης των ανισοτήτων καθώς ο στόχος της πρέπει να είναι οι διαφοροποιήσεις στο ανθρώπινο κεφάλαιο που οφείλονται στην κοινωνική τάξη και στο μορφωτικό επίπεδο των γονέων. Επειδή θεωρεί την εκπαίδευση τον σημαντικότερο μηχανισμό για την επίτευξη μεγαλύτερης ισότητας μελετά ταυτόχρονα και τις προϋποθέσεις ανάδειξής της σε εργαλείο κοινωνικής πολιτικής στα δημοκρατικά συστήματα. Τα συμπεράσματα του είναι απαισιόδοξα καθώς χρησιμοποιώντας το μοντέλο πολιτικού ανταγωνισμού που είχε παρουσιάσει στο προηγούμενο έργο του καταλήγει στο συμπέρασμα ότι μέσω της δημοκρατικής διαδικασίας είναι αδύνατον να χρησιμοποιηθεί η εκπαίδευση σαν εργαλείο κατά της ανισότητας. Είναι χαρακτηριστικό το εξής. Με τους συνεργάτες του διαπίστωσε ότι για να έχουν τις ίδιες ευκαιρίες ένα παιδί που η μητέρα του δεν έχει ανώτατη εκπαίδευση με ένα παιδί που η μητέρα του έχει ολοκληρώσει πανεπιστημιακές σπουδές θα πρέπει το κράτος να δαπανήσει τέσσερις φορές περισσότερα χρήματα για το πρώτο παιδί. Η κατάσταση στην Ελλάδα σήμερα επιβεβαιώνει τα συμπεράσματα αυτά. Οι σχετικές έρευνες του συναδέλφου Πάνου Τσακλόγλου έχουν αποδείξει ότι ενώ η δωρεάν πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση στη χώρα μας αμβλύνουν τις ανισότητες, η δωρεάν τριτοβάθμια εκπαίδευση όχι μόνο δεν τις αμβλύνει αλλά αυξάνει την ανισότητα αναδιανέμοντας τον πλούτο από τις κατώτερες στις ανώτερες οικονομικά και κοινωνικά τάξεις.

Η ανισότητα ανάμεσα στις φυλές είναι το αντικείμενο του πρόσφατου βιβλίου του με τίτλο *Ρατσισμός, Ξενοφοβία και Διανομή* (2007). Η απάλειψη του ρατσισμού αλλά και της φοβίας απέναντι στους μετανάστες όχι μόνο θα διορθώσει την ανισότητα που οφείλεται στην λοταρία της φύσης αλλά και θα αντιμετωπίσει ένα φαινόμενο που εντοπίζει ο Roemer σε τέσσερις διαφορετικές χώρες, τις Η.Π.Α., τη Μεγάλη Βρετανία, την Γαλλία και την Δανία. Καθώς αυξάνεται ο

ρατσισμός και η ξеноφοβία οι πολίτες ζητούν λιγότερη αναδιανομή και αυτό έχει σαν αποτέλεσμα οι κυβερνήσεις να μειώνουν τους φόρους των εχόντων και να μειώνουν ταυτόχρονα τις παροχές στις ομάδες που είναι αντικείμενο ρατσισμού και καχυποψίας.

Τέλος, στην πολύ πρόσφατη δουλειά του ίσως το πιο κρίσιμο ζητούμενο σήμερα είναι η ανισότητα απέναντι στις γενεές καθώς η μόλυνση του περιβάλλοντος και το φαινόμενο του θερμοκηπίου δεν επιτρέπει στις επόμενες γενεές να έχουν την ίδια ποιότητα διαβίωσης με τις προηγούμενες. Στο μοντέλο που παρουσίασε επιχειρεί να αποδείξει πως μπορούμε να αναστρέψουμε την καταστροφή του πλανήτη διατηρώντας, ακόμα και βελτιώνοντας, τη σημερινή ποιότητα διαβίωσης με μικρό κόστος για την κατανάλωσή μας και την παρούσα ευημερία μας συνολικά. Το δεύτερο μέρος της εργασίας του έχει να κάνει με την ανακατανομή της βιώσιμης ανάπτυξης ανάμεσα στις ανεπτυγμένες και στις υποανάπτυκτες ή υπό ανάπτυξη χώρες. Αυτό βέβαια είναι και το πιο δύσκολο στοίχημα.

Ο John Roemer το 2000 εγκατέλειψε το Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια μετά από 26 χρόνια όταν δέχθηκε την έδρα στο Yale. Έχει διδάξει μεταξύ άλλων ακόμα στη Σορβόνη και στο Harvard. Το 2006 εξελέγη μέλος της Αμερικάνικης Ακαδημίας Τεχνών και Επιστημών ενώ τον προηγούμενο χρόνο είχε εκλεγεί αντεπιστέλλον μέλος της Βρετανικής Ακαδημίας.

Είναι καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης και Οικονομικών στην επώνυμη έδρα Elizabeth S. and A. Varick Stout. Διδάσκει στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης αλλά επίσης στο Τμήμα Οικονομικών και στο Πρόγραμμα που συνδέει την Ηθική Φιλοσοφία με την Πολιτική Επιστήμη και τα Οικονομικά. Μαζί με την Natasha έχουν δύο κόρες - ο ίδιος μοιράζει το χρόνο του ανάμεσα στο New Haven και στο Μανχάταν.

Ο Roemer είναι ίσως ο μοναδικός κοινωνικός επιστήμονας που γνωρίζω που έχει καταφέρει να πρωταγωνιστεί σε τρεις διαφορετικές επιστήμες: στα οικονομικά, στην φιλοσοφία και την πολιτική επιστήμη. Δε νομίζω να υπάρχει άλλος που έχει κατορθώσει να δημοσιεύει παράλληλα στο *American Economic Review*, στο *Ethics* και στο *Philosophy & Public Affairs* και στο *American Political Science Review* και μάλιστα όχι ένα, αλλά πολλά άρθρα. Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι είναι ταυτόχρονα μέλος της συντακτικής επιτροπής του *Journal of Economic Perspectives* και του *Ethics*.

Αυτό απαιτεί βέβαια ένα συστηματικό τρόπο εργασίας αλλά στον Roemer συμβαίνει και κάτι άλλο. Η εργασία του, ο ελεύθερός του χρόνος, η πολιτική του δράση ταυτίζονται. Όταν τον συνάντησα για πρώτη φορά τον περασμένο Νοέμβριο μου έκανε το τραπέζι στο μέρος που συνηθίζει να τρώει κάθε μεσημέρι, σε ένα ελληνικό diner, ίσως το εστιατόριο με το πιο ανθυγιεινό φαγητό στο New Haven. Καθώς συζητούσα μαζί του τις ιδέες μου για το βιβλίο που γράφω για το δικαίωμα στην αυτοκτησία (*right to self-ownership*) που ο ίδιος απορρίπτει απαντούσε σχεδόν σε όλα τα επιχειρήματά μου κοφτά και αρνητικά. Σε κάποια στιγμή, όταν η συζήτηση έφτασε στο κρίσιμο θέμα των αρνητικών εξωτερικοτήτων όπου και διαφωνούσαμε πλήρως χρησιμοποίησε ένα επίχειρημα που είχα ακούσει πολλές φορές. Εγώ είχα βέβαια έτοιμη μια καλή απάντηση που την συνέδεσα με τις πνιγμένες στο λάδι τηγανητές πατάτες που τρώγαμε εκείνη την στιγμή. Σταμάτησε να τρώει, με κοίταξε καλά-καλά και έβγαλε από το σακάκι το μπλοκάκι και το στυλό του. «Θα πρέπει να το σκεφτώ αυτό και να σου απαντήσω». Κατά την επιστροφή μας στο γραφείο του ήταν αμίλητος μέχρι που βρήκε μια απάντηση να μου δώσει.

Αν υπάρχει όμως κάτι που ξεχωρίζει τον John Roemer από τους φιλοσόφους και τους κοινωνικούς επιστήμονες που το έργο τους διέπεται από μια ισχυρή ιδεολογική προτίμηση είναι το γεγονός ότι δεν επιτρέπει την ιδεολογία του να επηρεάζει τη μέθοδό του. Ήταν ο πρώτος ίσως μαρξιστής που χρησιμοποίησε σε τόσο μεγάλη έκταση τα εργαλεία της μικροοικονομικής και της θεωρίας παιγνίων καταρχήν για να στηρίξει τις παραδοσιακές μαρξιστικές θέσεις που είχε στην αρχή της καριέρας του. Η προσπάθειά του να διασώσει τη μαρξιστική έννοια της εκμετάλλευσης τον βοήθησε να κατανοήσει ότι δεν ήταν αυτή η αιτία για την ανισότητα, αλλά οι

μεγάλες διαφοροποιήσεις στο γενετικό και κοινωνικό κληροδότημα των ατόμων. Η συμβολή του στη σχετική συζήτηση βοήθησε να επιλυθούν βασικά προβλήματα που αντιμετώπιζε η φιλελεύθερη και η εξισωτιστική πολιτική φιλοσοφία, αλλά και διορθώνοντας σημαντικά σφάλματα κάνοντας χρήση αυστηρών και στέρεων θεωριών. Όμως αν και το έργο του μπορεί να ειπωθεί ως μία σειρά απογοητεύσεων πρώτα με τον μαρξισμό, έπειτα με τον σοσιαλισμό και στο τέλος ακόμα και με την έννοια της ισότητας στην ευημερία δεν εγκατέλειψε αυτό που από την αρχή ήταν το βασικό αίτημα στο έργο του: την ισότητα.

Όταν χθες το βράδυ τον ρώτησα αν θεωρεί τον εαυτό του σοσιαλιστή μου απάντησε «όχι πια». «Τι είσαι τότε;» «Εξισωτιστής» (*Egalitarian*).

Θα σας παρακαλέσω λοιπόν τώρα να παρακολουθήσετε με προσοχή την παρουσίαση που θα ακολουθεί την περιένδυση. Ο John Roemer θα μιλήσει για ένα θέμα που το γνωρίζει όσο λίγοι, την ισότητα των ευκαιριών. Τον ευχαριστούμε που δέχτηκε να γίνει ένα ακόμα μέλος της ακαδημαϊκής κοινότητας του Πανεπιστημίου Αθηνών και ειδικότερα του Τμήματος Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Προσφώνηση από τον Αντιπρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, καθηγητή κ. Δημοσθένη Ν. Ασημακόπουλο.

Παρουσίαση του έργου του τιμωμένου από τον επίκουρο καθηγητή του Τμήματος Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης, κύριο Αριστείδη Χατζή.

Αναγόρευση του τιμωμένου:

Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος του Τμήματος, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος από τον Πρόεδρο του Τμήματος Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης καθηγητή κ. Διονύσιο Αναπολιτάνο.

Περιένδυση του τιμωμένου με την τήβεννο του Τμήματος από τον Πρόεδρο του Τμήματος Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης καθηγητή κ. Διονύσιο Αναπολιτάνο.

Ομιλία του τιμωμένου με θέμα: “*Equality of Opportunity*”.

Την 20η Μαΐου 2008, ημέρα Τρίτη και ώρα 19.00 στη Μεγάλη Αίθουσα Τελετών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών θα αναγορευθεί επίτιμος διδάκτωρ του Τμήματος Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης του Πανεπιστημίου Αθηνών ο κ. John Roemer, καθηγητής οικονομικών και πολιτικής επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Yale των Η.Π.Α.

Σας προσκαλούμε να παραστείτε.

Ο Πρύτανης
Χρήστος Ν. Κίττας

Χρονικό όριο προσέλευσης 18.45’

Άτομα 2